

ІНДЫВІДУАЛЬНА-АЎТАРСКІЯ НЕАЛАГІЗМЫ ЯНКІ КУПАЛЫ І ІХ ЭКВІВАЛЕНТЫ Ў ПЕРАКЛАДЗЕ НА РУСКУЮ МОВУ

А. Я. Мантур

*Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 65,
220013, г. Мінск, Беларусь, e.e.mantur@yandex.by*

У артыкуле аналізуюцца асаблівасці перакладу на рускую мову індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў Янкі Купалы. На аснове аналізу вызначаецца ступень адэкватнасці / неадэкватнасці перакладчыцкіх арыгінальных аўтарскіх новаўтварэнняў.

Ключавыя словы: індывідуальна-аўтарскі неалагізм; граматычны эквівалент; перакладчыцкія трансфармацыі; поўны эквівалент; частковы эквівалент; ступень адэкватнасці арыгіналу; функцыянальныя замены.

У кожнай нацыянальнай літаратуры ёсць свае славетныя імёны, творчасць якіх мае сусветнае значэнне. Да такіх знакамітых творцаў безумоўна належыць і Янка Купала (1882–1942) – вялікі нацыянальны паэт Беларусі, выразнік дум і спадзяванняў народа, яго духоўнай культуры, чысціні і высакароднасці.

Янка Купала пакінуў багатую літаратурную спадчыну, цікавасць да якой не згасне і праз гады. Яго літаратурныя творы атрымалі шырокае прызнанне ў айчыннага і замежнага чытача, гэтаму садзейнічалі ў першую чаргу пераклады яго вершаў на рускую і іншыя мовы. Над перакладамі твораў Янкі Купалы плённа працавалі Мікалай Браўн, Міхаіл Ісакоўскі, Навум Кіслік, Усевалад Раждзественскі і інш.

Для творчасці Янкі Купалы характэрна шырокае выкарыстанне індывідуальна-аўтарскіх неалагізмаў. Традыцыйна пад аўтарскімі неалагізмамі ў навуковай літаратуры разумеюць словы, створаныя пісьменнікамі, грамадскімі дзеячамі ў якасці выразных сродкаў толькі ў пэўным кантэксце. У навуковай літаратуры такія адзінкі ідэнтыфікуюцца як індывідуальна-стылістычныя або аўтарскія наватворы, аказіянальныя словы, г. зн. адзінкі, створаныя «на выпадак» (ад лац. *occasia* – ‘выпадак’).

Сярод аказіянальных слоў аўтара, выяўленых у перакладах на рускую мову можна выдзеліць наступныя групы эквівалентных адзінак паводле ступені адпаведнасці / неадпаведнасці арыгіналу.

1. **Поўныя эквіваленты** – аўтарскія неалагізмы, якія пры перакладзе поўнасцю захоўваюць сваю семантыку і марфалагічную структуру: *грызанёр* (крытык) – *грызонёр* (крытык), *зацымбаліць* (зацым-

балілі цымбалы) – *зацымбалить* (зацымбалили цымбалы) *міжбур’е* (жыць) – *межбурье* (любо-мило), *песнябай* (маўчыш) – *песнобай* (молчишь), *сонца-яснагрэй* – *солнце-ясногрей* і інш. Параўн.:

*У міжбур’е з ім жыць міла,
Лёгка-ж будзе і ў паходзе.
Во, які наш Варашылаў!
Во, які наш палкаводзец!*
Я. Купала [1, с. 402]

*С ним в межбурье любо-мило,
Будет славно и в походе.
Вот каков наш Ворошилов,
Вот каков наш полководец.*
Пераклад Н. Кісліка [2, с. 268]

*Зацымбалілі цымбалы,
Забубнелі бубны,
Як вярталіся з паходу,
З бойкі вельмі труднай.*
Я. Купала [1, с. 504]

*Зацымбалили цимбалы,
Забубнели бубны,
Как с войны мы возвращались
И долгой и трудной.*
Пераклад Н. Кісліка [2, с. 186]

2. **Частковыя эквіваленты** – адпаведнікі, якія перадаюць толькі прыблізнае значэнне і марфалагічную структуру аўтарскага наватвора. Да частковых эквівалентаў адносяцца наступныя пары слоў: *бесхацінец* (прытулі бесхацінца) – *бездомный* (бездомному дай), *зорнацветны* (яснасць зорнацветная) – *огнецветный* (зорька огнецветная), *падданиць* (падданыя падданыць) – *служить* (подданные служат) і інш. Параўн.:

*Гэй, ты, краю халодны, чужы,
Прытулі бесхацінца к сабе:
Ён цябе, як ад роднай мяжы,
Не забудзе ў прадсмертнай
кляцьбе.*
Я. Купала [1, с. 250]

*Край чужой, ты бездомному дай
Хоть на стылую землю упасть,
Он тебя, как свой отческий край,
Не забудет пред смертью про-
клясть.*
Пераклад М. Шэфнера [4, с. 159]

*Чаго шэрыя
Совы ўзгукалісь?
Чаго чорныя
Крукі грагаюць?*
Я. Купала [1, с. 132]

*Что кричите вы,
Совы серые?
Что раскаркались,
Чёрны вороны?*
Пераклад М. Камісаравай [4, с. 188]

3. **Граматычныя эквіваленты** – адпаведнікі з поўным супадзеннем структуры аўтарскіх неалагізмаў, часта з выкарыстаннем сінанімічнай структуры, і дакладнай перадачай граматычных адзінак тэксту арыгінала, якія ў тэксце перакладу адпавядаюць адзінкам моўнага адпаведнага ўзроўню: *абнядоліца* (поле) – *обезделено* (поле), *дабрыць* (зямлю) – *удобрять* (землю), *мнагацветна* (мігцелі) – *многоцветный*, *ярны* (палетак) – *ярь* (на поле ранней яри) і інш. Параўн.:

*Сплылі ў душу з высі высокай
І зацвілі ў ёй яснавока,
Як светласць бледная аблокаў
На дальнім летнім небасхіле.*
Я. Купала [1, с. 235]

*Они сошли с небес высоких,
Затрепетали яснооки,
Как летних облаков потоки,
И счастье душу озарило.*
Пераклад Б. Кежуна [2, с. 143]

*Ты і вёскаю,
Ты і горадам
Абнядолілась,
Поле роднае.*
Я. Купала [1, с. 83]

*Ты и городом
И деревнею
Обездолено,
Наше полюшко.*
Пераклад М. Камісаравай [4, с. 142]

4. **Перакладчыцкія мадыфікацыі (трансфармацыйныя адпаведнікі)** у рознай ступені адлюстроўваюць змест арыгінальнага твора. Даследчыкі ў галіне тэорыі перакладу пакуль што не прыйшлі да адзінага погляду адносна сутнасці паняцця трансфармацыі. Гэтым і тлумачыцца вялікая колькасць класіфікацый, якія былі прапанаваны лінгвістамі. Калі гаварыць пра падзел трансфармацый на віды, то большасць даследчыкаў (Л. С. Бархударэў, Л. К. Латышаў, В. Н. Камісараў, Я. І. Рэцкер, А. Д. Швэйцэр) сыходзяцца ў тым, што ўсе перакладчыцкія трансфармацыі можна падзяліць на лексічныя, граматычныя (марфалагічныя) і змешаныя (комплексныя).

Мадыфікацыйныя (трансфармацыйныя) адпаведнікі часцей за ўсё маюць комплексны характар, розныя мадыфікацыі адбываюцца адначасова. Марфалагічная мадыфікацыя адбываецца разам з сінтаксічнай, лексічная мадыфікацыя ўзаемадзейнічае з сінтаксічнай [6, с. 56]. Менавіта комплексны характар мадыфікацый робіць працу перакладчыкаў складанай справай.

Трансфармацыйныя адпаведнікі – семантычна тоесныя адзінкі, утвораныя шляхам пераўтварэння лексем арыгінала на розных структурных узроўнях [5, с. 34]. Трансфармацыйныя адпаведнікі дакладна перадаюць семантыку арыгінальных аўтарскіх неалагізмаў, часам дапаўняюць новай інфармацыяй: *беспрытулле – дорога нищенская, небазор* (не іскрыцца) – *даль небес* (не іскрится), *патаенне* (ад жыцця) – *вдали от всех людей, трупавей* (наскоча) – *зараза трупная* (обвее), *яснаглядам* (прыбяры) – *ясный взор* (освети) і інш. Параўн.:

*Марнее моладасць мая
У беспрытуллі, у беднаце,
Нуда – нямручая змяя –
Дух мучыць, а бяда гняце.*
Я. Купала [1, с. 127]

*Проходит молодость моя,
Дорогой нищенской ведёт,
Грусть – подколотная змея –
Дух мучит, а беда гнетёт.*
Пераклад А. Пракоф'ева [3, с. 102]

*Не іскрыцца небазор,
Не цвіце трава-чабор,
Не цыгліць птушыны стан,
Толькі поўзае туман.*

Я. Купала [1, с. 167]

*Не іскрится даль небес,
Не цветёт трава чебрец,
Птиц промчался караван,
Над землёй встаёт туман.*

Пераклад А. Пракоф'ева [2, с. 111]

5. Пры перакладзе можна заўважыць выкарыстанне **функцыянальных замен**, лексічных адзінак, якія не маюць з арыгінальным наватворам ніякага падабенства, ні сэнсавага, ні марфалагічнага: *агнявісты* – *крылатый*, *беспрыстанне* (без начлегу) – *туман* (замороженный), *зацьмішча* (усё ў завеі) – *ветер* (только), *усябытнасць* (ствару) – *зданье* (сложу) і інш. Параўнаем:

*Ідзе гоман урачыста,
Ідзе з хаты ў хату,
Ідзе з песняй агнявістай
Аб вялікім святу.*

Я. Купала [1, с. 414]

*Гул ідёт из хаты в хату
По земле свободной,
Идёт с песнею крылатой
Праздник всенародный.*

Пераклад М. Сідарэнкі [4, с. 156]

*Аднаўлю сэрцы іхнія гартам,
надзей,
Пакажу ім жыцця іх праўдзіву зару,
Па развалінах нову ўсябытнасць
ствару.*

Я. Купала [1, с. 149]

*Обновлю я сердца и надеждой со-
грею.
Я им жизни правдивой зарю покажу,
На развалинах новое зданье сложу.*

Пераклад М. Браўна [3, с. 92]

Аналіз перакладу аўтарскіх неалагізмаў Янкі Купалы на рускую мову засведчыў перавагу эквівалентных сродкаў, найперш поўных і частковых супадзенняў, граматычных эквівалентаў, што можна патлумачыць значнай блізкасцю дзвюх моў.

Як паказвае праведзены параўнальны аналіз, пераклады аказіяналізмаў могуць змяшчаць пэўныя змены: выкарыстаныя перакладчыкам трансфармацыйныя адпаведнікі замяняць наватвор у рускамоўным тэксце словам, словазлучэннем з больш вузкім або шырокім значэннем. Гэта звязана з тым, што новаўтварэнні не заўсёды маюць гатовыя эквіваленты ў мове перакладу, нягледзячы на даволі ўдалы пераклад паэтычных радкоў Янкі Купалы.

БІБЛІАГРАФІЧНЫ СПІС

1. *Купала, Янка*. Вершы. Паэмы. П'есы / Янка Купала. – Мінск : Харвест, 2012. – 704 с.

2. *Купала, Янка*. Избранное : пер. с белор. / Янка Купала. – Минск : Маст. літ., 1981. – 349 с.
3. *Купала, Янка*. Собрание стихотворений / Янка Купала. – Л. : Сов. писатель, 1950. – 442 с.
4. *Купала, Янка*. Стихотворения 1904–1917 : В 3 т. Т. 1 / Янка Купала. – Минск : Худож. лит., 1953. – 527 с.
5. *Лапцёнак, А. М.* Лексіка-фразеалагічныя асаблівасці перакладаў твораў Івана Навуменкі на рускую мову ў аспекце праблемы эквівалентнасці : дыс. ... канд. філал. навук : 10.02.01 / А. М. Лапцёнак. – Мінск, 2009. – 174 с.
6. *Мантур, А. Я.* Аўтарскія неалагізмы і іх рускамоўныя перакладныя эквіваленты (на матэрыяле беларускай паэзіі XX – пачатку XXI ст.) / А. Я. Мантур // *Веснік БДУ. Сер. 4 : Філалогія. Журналістыка. Педагогіка.* – 2016. – № 3. – С. 54–60.